

2. ГПК РФ от 14.11.2002 № 138-ФЗ // СЗ РФ. 18.11.2002. №46. Ст. 4532. Арбитражный процессуальный кодекс Российской Федерации от 24.07.2002 № 95-ФЗ // СЗ РФ. 29.07.2002. № 30. Ст. 3012.
3. Волков А.М. Недропользование как объект административно-правового регулирования / Волков А.М., Лютягина Е.А. // Вестник РУДН. Серия. Юридические науки. – 2011. – № 2. – С. 40 – 47.
4. О недрах: Закон РФ от 21.02.1992 № 2395-1 // СЗ РФ. 06.03.1995, № 10, ст.823.
5. Петров Д. Оспариваем в суде отказ в лицензии / Д. Петров // ЭЖ-Юрист.– 2010. – № 49. – С. 10-15.
6. Волков А.М. Совершенствование административного законодательства в области природопользования и охраны окружающей среды в России / Волков А.М., Лютягина Е.А. // Административное право и процесс. – 2010. – №6. – С. 15-18.
7. Волков А.М. Проблемы организации государственного контроля за использованием и охраной земель, находящихся в частной собственности / Волков А.М., Трофимова И.А. // Закон и право. – 2011. – № 8. – С. 95-97.

УДК 342.922

ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Дорохіна Ю.А., к.ю.н., доцент

Національна академія управління

У статті розглядається питання звернення до Європейського суду як один зі способів захисту прав юридичної особи. Акцентовано увагу на позитивних та негативних наслідках такого звернення.

Ключові слова: Європейський Суд, юридична особа, захист прав.

Дорохина Ю.А. ОБРАЩЕНИЕ В ЕВРОПЕЙСКИЙ СУД КАК СПОСОБ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЮРИДИЧЕСКОГО ЛИЦА / Национальная Академия Управления, Украина

В статье рассматривается вопрос обращения в Европейский суд юридического лица как один из способов защиты своих прав. Акцентировано внимание на позитивных и негативных последствиях такого обращения.

Ключевые слова: Европейский Суд, юридическое лицо, защита прав.

Dorokhina I.A. APPEAL IN EUROPEAN COURT AS METHOD OF DEFENCE OF RIGHTS FOR LEGAL ENTITY / National Academy of Management, Ukraine

In the article are examined grounds and terms of appeal in European court a legal entity, concerning defence of the rights. Accented attention is on the positive and negative consequences of such appeal.

Key words: European Court, legal entity, defence of rights.

З початком третього тисячоліття відбувається усвідомлення нових реалій суспільного життя, пріоритетом внутрішньої та зовнішньої політики держави є інтеграція України до Європейського Союзу, введення її до архітектури європейської безпеки, гарантування власної безпеки, забезпечення безпеки і добробуту громадян, що зумовлює вступ України в якісно новий етап розвитку. Цей етап визначається створенням атмосфери принциповості, відвертим виявленням недоліків, що впливають на рівень захищеності прав людини, забезпеченням безпеки суспільства й індивіда.

З того часу, як Україна визначилась щодо свого наміру інтегруватися до європейського співтовариства, одним із способів досягнення цього є узгодження українського та європейського права взагалі та правових норм, що регулюють діяльність юридичної особи та захист її прав зокрема.

Дослідженням питань правового інтегрування до європейського співтовариства займаються такі науковці, як І.А. Грицяк, А.А. Пухтецька, Г.Й. Ткач, В.П. Тимошук та ін. Нормативно це закріплено в Конституції України, Законі України від 18.03.2004 р. "Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу", Договорі про Європейський Союз із доповненнями, внесеними Амстердамським та Німецьким договорами, рішеннях Європейського суду справедливості в Люксембурзі, законодавство ЄС [1, 508].

Забезпечення реалізації та захисту прав людини і громадянина в національній правовій системі виступає неодмінною умовою становлення правової, демократичної держави, розвитку соціально-економічної основи життєдіяльності суспільства, його найважливіших інститутів, що гарантують утвердження верховенства права, демократії, поваги до прав і свобод людини.

На сучасному етапі розвитку галузі адміністративного права України, а також у відповідній нормотворчій та законопроектній діяльності великого значення набуває імплементація у вітчизняне законодавство та практичну діяльність апарату держави принципів і стандартів, запроваджених Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [2].

Норми Конвенції виступають одним із провідних джерел наднаціонального рівня, що утворюють відносно самостійний сегмент європейського права. За своєю юридичною природою Конвенція визнається міжнародним договором, норми якого носять імперативний характер, а відтак є обов'язковими для виконання всіма його учасниками – переважною більшістю європейських країн, включаючи Україну.

У контексті реформування вітчизняного нормативного масиву, що стосується правового регулювання адміністративно-юрисдикційних відносин, слід підкреслити особливо вагомий роль положень Конвенції, якими запроваджено наступні найважливіші положення для забезпечення реалізації та захисту прав громадян у будь-якій національній правовій системі:

- 1) визначено в п.1 ст.6 елементи системи справедливого судочинства (доступ до суду, розумний строк, справедливість, публічність, виконання рішень);
- 2) сформульовано фундаментальні засади концепції дозвольного втручання, передбачаючи імперативність легітимності втручання в громадських або в загальних інтересах, а також можливість нагляду за легітимністю прийнятих рішень;
- 3) закріплено вимогу про пропорційність втручання, що має розумно співвідноситись між метою, досягнення якої передбачається, та засобами, що були обрані [3, 25-26].

Відповідно до ст.32 Конвенції Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) має виключну компетенцію щодо тлумачення норм Конвенції в судових рішеннях (прецедентах), які є обов'язковими не тільки для сторін у справі (скаржника та відповідача), але й для всіх інших держав – членів Ради Європи, які визнали обов'язковість дії норм Конвенції на території своїх держав.

Відповідно до зобов'язань, взятих на себе Україною з ратифікацією Конвенції, основні положення Конвенції мають отримати належне закріплення у вітчизняному адміністративно-правовому законодавстві, з метою забезпечення, у першу чергу, всебічної реалізації суб'єктивних прав, обов'язків та законних інтересів людини та громадянина.

Наприклад, у п.2 ст.8 КАСУ визначено, що суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики ЄСПЛ. А також важливим кроком розвитку вітчизняної правотворчої практики виступає закріплення в ст.6 проекту Адміністративне-процедурного кодексу України основних принципів адміністративного провадження, серед яких набули закріплення: принцип верховенства права, законність, рівність перед законом, гласність, об'єктивність, повнота, неупередженість та деякі інші.

Водночас необхідно відмітити і те, що в Україні, на жаль, приділяється недостатня увага визначенню та закріпленню в загальному масиві вітчизняного законодавства принципів, стандартів та норм, що містяться в Конвенції. Серед недоліків, що потребують негайного усунення, слід відмітити відсутність комплексних досліджень та узагальнень судової практики ЄСПЛ у сфері адміністративно-юрисдикційних відносин.

До них належать: 1) провадження у справах про адміністративні правопорушення; 2) провадження з розгляду скарг громадян та юридичних осіб; 3) дисциплінарні провадження щодо державних службовців [4, 492-495]. Крім цього, визнання судових рішень ЄСПЛ такими, що мають бути враховані при постановленні рішення вітчизняними адміністративними судами, потребує визначення на доктринальному рівні місця такого виду джерела права в національній правовій системі України [5, 396].

Україна в даний час є одним із "лідерів" по числу позовів, що подаються до ЄСПЛ. Переважна більшість скарг, що поступають до ЄСПЛ, стосуються порушення ст.6 Конвенції. Відповідно до пункту 1 статті 6 Конвенції, "кожен при вирішенні питання щодо його цивільних прав та обов'язків або при встановленні обґрунтованості будь-якого кримінального обвинувачення, висунутого проти нього, має право на справедливий і відкритий розгляд упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом".

Право на справедливий судовий процес вважається одним із найважливіших прав, гарантованих Конвенцією. Воно включає в себе право на доступ до суду, рівність сторін у процесі, публічність судового розгляду та оголошення рішення чи вироку суду, обов'язковість виконання судового рішення, яке вступило в законну силу, та інше.

Таким чином, відповідно до тексту Конвенції реалізація прав, закріплених у пункті 1 статті 6, гарантується особі лише при визначенні судом її цивільних прав та обов'язків або при висуненні проти неї кримінального обвинувачення. Таким чином, застосування статті 6 до того чи іншого виду провадження залежить від того, чи належить предмет провадження, у значенні статті 6, до "цивільних прав і обов'язків" або до "кримінального обвинувачення".

Із розвитком прецедентної практики Суду, у процесі застосування автономного та еволюційного способів тлумачення норм Конвенції, все більше спорів між особою та державою (навіть якщо такі відповідно до внутрішнього законодавства належали до сфери публічного права) розглядались як такі, що стосуються визначення "цивільних прав та обов'язків".

Разом із тим, визнання спорів між фізичними та юридичними особами, з одного боку, і органами державної влади – з іншого, такими, що підпадають під сферу дії пункту 1 статті 6 Конвенції, визначає лише можливість звернення особи після вичерпання всіх національних засобів правового захисту до Європейського суду з прав людини. Проте основні принципи судового процесу, закріплені в частині 1 статті 6, мають бути враховані національним законодавством та судовою практикою (із особливостями, що притаманні адміністративному процесу), оскільки забезпечують захист прав особи в судовому процесі і впливають на його ефективність.

Такого ж висновку дійшли учасники Першої Конференції Голів Вищих Адміністративних судів в Європі. У висновках за результатами проведеної Конференції було зазначено, що незважаючи на організаційні відмінності в різних державах, адміністративний процес має відповідати загальним стандартам, що закріплені в правових системах держав-членів, або процесуальним гарантіям, які прямо закріплені в Конвенції про захист прав людини та основних свобод, зокрема в статтях 6 та 13 [6].

Відповідно до статті 13 Конвенції кожен, чий права та свободи, викладені в Конвенції, порушуються, має право на ефективний засіб правового захисту у відповідному національному органі, недивлячись на те, що таке порушення здійснюється офіційними особами. Отже, орган, про який йде мова в цій статті не обов'язково є судом, проте важливо, щоб він міг забезпечити ефективний засіб правового захисту.

У тих випадках, коли зазначені функції захисту порушеного права здійснюються судовими органами, застосовуються більш жорсткі вимоги пункту 1 статті 6 Конвенції, яка поглинає собою статтю 13. Однак таке поглинання відбувається не в усіх справах. В окремих випадках стаття 13 надає додаткові гарантії, які впливають з вимоги ефективності засобу правового захисту: це можливість призупинення виконання оскаржуваного рішення чи дій адміністративного органу, якщо вони можуть призвести до невинуватої шкоди, та покладення обов'язку на відповідний орган відшкодувати шкоду (у певних випадках), завдану порушенням прав, визначених Конвенцією.

З аналізу пункту 1 статті 6 Конвенції та окремих рішень Європейського суду з прав людини випливає, що систему права на справедливий судовий процес складають такі елементи, як: право на справедливий судовий розгляд, право на відкритий судовий розгляд (у тому числі публічне проголошення рішення), дотримання критерію "розумного" строку, незалежність та неупередженість суду, створеного на підставі закону. Однак систему цих елементів не можна вважати повною без врахування таких важливих факторів як можливість доступу до суду кожної особи у випадку виникнення спору з адміністративних правовідносин та ефективність судового контролю за актами та діями (чи бездіяльністю) адміністрації.

Не зважаючи на те, що ЄСПЛ у першу чергу було створено як установа для захисту прав фізичних осіб, Суд уповноважений розглядати також і скарги з боку юридичних осіб. Обов'язковою умовою для того, щоб скарга була визнана прийнятною по суті, є, як вже зазначалося, вичерпання заявником усіх внутрішньо-державних засобів захисту свого права, і перш за все судових засобів такого захисту. Якщо ж предметом скарги є неефективне судочинство (ст.13 Конвенції), то можливе подання заяви ще при розгляді справи в суді першої або другої інстанції.

Проте юридичні особи не завжди використовують своє право на звернення до Європейського суду, вважаючи, що таке звернення є досить екзотичним способом захисту своїх прав. Безумовно, ЄСПЛ є специфічною установою, яка не покликана замінити вітчизняні, проте, у ряді випадків, саме звернення в ЄСПЛ є найбільш ефективною дією.

По-перше, направляючи до Європейського суду заяву з вимогою визнати порушення державою Конвенції, заявник викликає до себе підвищену увагу з боку влади. Особливо це стосується колишніх радянських республік, і, зокрема, України. Прагнучи інтегруватися в європейський простір, держава зацікавлена в тому, аби мінімізувати число негативних відгуків, пов'язаних із порушеннями прав людини. Крім того, нещодавно прем'єр-міністр України М. Азаров повідомив, що в даний час міжнародні суди ведуть 15 процесів, відповідачем у яких виступає Україна, а сума виплат по всіх цих справах перевищує два державні бюджети країни. У таких умовах державі інколи простіше домовитися з позивачем, ніж доводити справу до суду.

По-друге, Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод дозволяє вимагати з держави і так звану "справедливу компенсацію". Потенційним заявникам варто знати, що за всю історію ЄСПЛ максимальний розмір компенсації, який було сплачено заявникові, склав 30 мільйонів доларів (рішення від 9 грудня 1994 у справі Нафтопереробні заводи Країн і Стратіс Андріадіс проти Греції) з метою відшкодування матеріального збитку, нанесеного порушенням статті 1 Протоколу № 1 (захист права власності).

Проте в даний час Європейський суд прийняв у виробництво декілька позовів, по результатах розгляду яких рекордна сума може істотно збільшитися. Так, у березні 2010 року Суд почав розгляд позовної заяви колишнього керівництва компанії "ЮКОС" проти Російської Федерації. Сума компенсації по даному позову складає 98 мільярдів доларів. Також однією з найбільш резонансних подій минулого року стало прийняття судом позову ЧП "Укртрансконтейнер" (УТК) проти української держави в травні 2010 року на суму 1,4 млрд. доларів.

Таким чином, подання позову до Європейського суду дозволяє юридичній особі не лише встановити факт порушення з боку держави Конвенції, але і вимагати матеріального відшкодування заподіяних збитків.

По-третє, важливою обставиною є те, що рішення ЄСПЛ обов'язкове для виконання. Як відомо, за весь час існування Європейського суду не було зафіксовано жодного випадку невиконання державами-членами Ради Європи його рішень. При цьому контроль за виконанням рішень Європейського суду не обмежується контролем за виплатою грошової компенсації. Констатація порушення Конвенції передбачає зобов'язання держави, окрім виплати грошової компенсації, якщо така ухвала була винесена, прийняти заходи індивідуального характеру з метою усунення наслідків порушення щодо заявника, а також міри загального характеру з метою запобігання подібних порушень Конвенції в майбутньому.

Одним із найбільш дієвих засобів є перегляд справи національним судом. Необхідно відзначити, що така можливість передбачена і чинним господарсько-процесуальним законодавством України. Таким чином, маючи рішення Європейського суду на свою користь,

юридична особа значно підвищує вірогідність об'єктивного рішення по справі, що розглядається українським судом.

Варто також відзначити, що не завжди є необхідність у перегляді рішення суду. Якщо обставини конкретної справи дозволяють державі виправити наслідки порушення Конвенції шляхом вживання певних адміністративних заходів, то це істотно зменшує час, необхідний для відновлення юридичної особи в правах.

З мінусів звернення до Суду можна виділити лише досить тривалий час розгляду справи. По деяких справах ухвала виноситься лише через 3-5 років після подання скарги. Проте, якщо заявник вважає, що затримка розгляду справи призведе до спричинення істотної шкоди, він може звернутися до суду із заявою про пріоритетний розгляд справи. Якщо судді знайдуть аргументи заявника переконливими, скарга буде розглянута позачергово.

Варто підкреслити, що звернення до Європейського суду є дуже ефективним способом захисту прав юридичної особи, оскільки він надає в розпорядження заявника всі засоби захисту, які не були йому надані національною правовою системою. Додатковою стимул-реакцією для звернення до ЄСПЛ є і те, що після ухвалення рішення суд контролює його виконання державою. При цьому необхідно відзначити, що скарга, яка подається до Європейського суду, має бути аргументованою. Найбільш ефективними аргументами виступають рішення самого ЄСПЛ, які є прецедентом для тієї або іншої категорії справ.

Європейський суд із прав людини не є "четвертою інстанцією" в судовій системі України. Він сам багато разів підкреслював, що його рішення не відмінюють і не підмінюють вирішень національних судів. Те, що українська юридична особа може не лише бути заявником у ЄС, але і в змозі довести свою правоту, підтверджується рішеннями по справах "Совтрансавто проти України", "МПП Голуб проти України", "Агротехсервіс проти України" тощо.

Проте слід зазначити, що юридичні особи володіють лише деякими правами, гарантованими Європейською Конвенцією по захисту прав людини і основних свобод. Зокрема, це право безперешкодного користування своїм майном, право на справедливий суд, свободу об'єднання, висловлювання думки і деякі інші.

Більшість скарг юридичних осіб проти держави стосуються захисту "активів", або безпідставного втручання в управління господарською діяльністю. У справі "Інтерсплав проти України", яке стосувалося затримок відшкодування ПДВ заявникові, Суд прийшов до висновку, що найбільш прийнятною формою вирішення справи було б усунення адміністративної практики затримок по відшкодуванню ПДВ. Суд не лише зобов'язав Україну виплатити наявну заборгованість, але і призначив 25 тисяч євро компенсації за встановлені порушення.

У справі "Україна-Гюмень проти України" ЄС черговий раз звернув увагу на те, що перегляд справи в порядку нагляду є порушенням статті 6 Конвенції. Акціонерне товариство "Торговий дім Україна-Гюмень" також скаржилося на те, що держава незаконно позбавила його майна – будівлі, яка була частиною його статутного фонду. У цьому випадку Суд визнав, що Україна порушила право юридичної особи на мирне володіння майном, призначивши майже 340 тисяч євро як компенсацію матеріальної і моральної шкоди.

У виключних випадках Україна може визнати вимоги заявника перед ЄС. Так, наприклад, у справі "Олімпекс ЛТД проти України" сторони досягли угоди, відповідно до якої заявник відмовився від своєї скарги в обмін на зобов'язання України виплатити йому більше 16,5 млн. гривень.

Звернення до Європейського суду з прав людини із заявою істотно відрізняється від подання позову до національних судів. Перед зверненням необхідно уважно ознайомитися з правилами щодо вичерпання засобів національного захисту. Заява в ЄС – це формуляр скарги, який заповнюється відповідно до наявних розділів, навіть якщо це передбачає повторне викладення інформації, яка вже надавалася в Секретаріат Суду раніше. Крім того, потрібно розуміти, що скаржитися можна виключно на порушення положень Європейської Конвенції.

Процедури в Європейському суді значною мірою відрізняються від процедур в українських судах, а їх опис може бути окремою темою для іншої статті. Слід зазначити, проте, що хоча первинне звернення зі скаргою до Суду може здійснюватися російською, українською або будь-

якими іншими мовами членів Ради Європи, на стадії "комунікації" ЄС зобов'язує заявника продовжувати листування виключно на одній з офіційних мов – англійською або французькою.

Останнім часом юридичні особи все частіше звертають увагу на такий міжнародний механізм захисту своїх прав і інтересів як можливість звернення до Європейського суду з прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адміністративне право України: підручник. – Вид. 2, змін. і доп. / За заг.ред. Т.О. Коломoeць. – К.: Істина, 2012. – 528 с.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Урядовий кур'єр. – 2010. – 17 листопада. – № 215.
3. Пухтецька А.А. Захист прав людини у взаємостосунках з органами публічної адміністрації у правозастосовній практиці Європейського суду з прав людини (на прикладі захисту права власності від неправомірного втручання державних органів у його здійснення) / А.А. Пухтецька // Адміністративне судочинство. – 2011. – № 3-4. – С. 25-35.
4. Адміністративне право України. Академічний курс: підруч.: в 2 т.: Т. 1. Загальна частина / Ред.колегія: В.Б.Авер'янов (голова). – К.: Юридична думка, 2004. – 584 с.
5. Пухтецька А.А. Необхідність врахування в адміністративно-юрисдикційних відносинах основних вимог Європейської конвенції з прав людини / А.А. Пухтецька // Проблеми удосконалення організаційно-правового механізму реалізації виконавчої влади в Україні. Наукова доповідь відділу проблем державного управління та адміністративного права інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К.: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України.
6. First Conference of the Presidents of Supreme Administrative Courts in Europe "The possibility and scope of judicial control of administrative decisions" (7–8 October 2002) [Електронний ресурс]. – Strasbourg. – Режим доступу: www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legalco-operation/Administrative_law-andjustice/Conferences/.

УДК 342.951

СИСТЕМА ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Комісаров О.Г., к.ю.н., доцент

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті в систематизованому вигляді надано оцінку повноважень органів державної влади та управління у сфері інформатизації та розбудови в Україні інформаційного суспільства.

Ключові слова: інформація, інформатизація, інформаційне суспільство.

Комиссаров А.Г. СИСТЕМА ОРГАНОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ И УПРАВЛЕНИЯ В СФЕРЕ ИНФОРМАТИЗАЦИИ / Днепропетровский государственный университет внутренних дел, Украина

В статье в систематизированном виде предоставлена оценка полномочий органов государственной власти и управления в сфере информатизации и развития в Украине информационного общества.

Ключевые слова: информация, информатизация, информационное общество.

Komissarov A.G. SYSTEM OF PUBLIC AND MANAGEMENT AUTHORITIES IN THE FIELD OF INFORMATIZATION / Dnepropetrovsk state university of internal affairs, Ukraine

In the article in the systematized kind the estimation of plenary powers of public and management authorities is given in the field of informatization and development in Ukraine of informative society.

Key words: information, informatization, informative society.